

Quatre apunts sobre les relacions entre la literatura romanesa i la catalana

per Diana Moțoc i Xavier Montoliu

Història recent d'un encontre cultural: quatre apunts en la cronologia de les relacions i traduccions entre la literatura romanesa i la catalana, i un esbós cap a una conclusió.

Primers documents En ple romanticisme, i d'una manera simètrica, la literatura romanesa neix com a literatura moderna, i la catalana reneix, amb el moviment de la Renaixença. L'any 1887, Juan Danu de Rumanía (sic), romanès resident a Saragossa, envia una nota manuscrita a Jacint Verdaguer amb la traducció romanesa de l'*Oda a Barcelona*, per satisfer la petició que mossèn Cinto li havia fet en una entrevista anterior. Però serà en el marc del naturalisme francès, i segurament a través d'un medi intel·lectual francès, que la literatura catalana arriba a Bucarest: l'any 1900 es publica la traducció del llibre de Narcís Oller, *Fluturaș* (*La papallona*) a càrrec de Trif, i del mateix escriptor, *Natura*, traduït dues vegades, primer per Balavior, l'any 1914, i després per Pribeag, l'any 1916. L'any 1915, el filòleg italià Ramiro Ortiz, professor de la Universitat de Bucarest, publica l'article «Un mistic catalan: Juan Maragall» arran del traspàs del poeta, així com la traducció d'alguns poemes seus; si bé la contribució més important pertany a l'hispanista Al. Popescu-Telega, que l'any 1922, a proposta de Joan Estelrich, tradueix i publica *Laude* (*Elogis*). L'any 1929, l'historiador, crític i escriptor Nicolae Iorga, una personalitat enciclopèdica de la cultura i literatura romanesa, viatja a Barcelona amb motiu de l'Exposició Universal. Arran d'aquest viatge publica a Bucarest el llibre *O mică țară latină: Catalonia și expoziția din 1929. Note de drum și conferințe* (*Un petit país llatí: Catalunya i l'exposició de 1929. Notes de viatge i conferències*), on reuneix textos sobre l'art català i també algunes traduccions de poesia catalana al romanès. Quan parla de literatura catalana es planteja com a primera pregunta «si existeix primer de tot una nacionalitat catalana, una nacionalitat diferent de la que conforma la nacionalitat espanyola». I la resposta és categòrica: «és clar que aquesta nacionalitat existeix —sense que això hagi de molestar ningú— i per això existeix una llengua catalana i una literatura» (Iorga, 1930, p. 51).

De la dècada dels setanta a la dels vuitanta del segle XX

El parèntesi d'aïllament polític causat per la dictadura romanesa, però també la franquista, justifica que no sigui fins als anys setanta que la literatura catalana torni a ser present entre els lectors romanesos: així l'any 1972, el romanista Marian Papahagi tradueix poesia de Gabriel Ferrater, Carles Riba, Marià Manent, Pere Quart, Bartomeu Rosselló-Pòrcel, Josep Carner, Salvador Espriu i Joan Vinyoli; i l'any següent, Victor Ivanovici i M. Perelló tradueixen poemes de Salvador Espriu; mentre que l'any 1976, presentaran algunes de les cançons de la Nova Cançó. Dues publicacions capitalitzen la dècada: per una banda, el volum *Poezii* (*Poesies*) de Salvador Espriu, traduït per Dumitru Trancă, l'any 1974; aquest mateix any, Darie Novăceanu tradueix Salvador Espriu, J.V. Foix, Joan Vinyoli, Gabriel Ferrater i Ramon Garriga, en un aplec encapçalat per una entrevista a

Josep M. Castellet. L'altre, és l'adaptació i traducció de *Tirant lo Blanc* al romanès a càrrec d'Oana Busuioceanu, essent la primera traducció contemporània d'aquesta obra, amb pròleg de l'hispanista Andrei Ionescu. L'any 1988 es publiquen: la traducció de *Fortuny*, de Pere Gimferrer, a càrrec de Traian Filip, i un parell de contes de Mercè Rodoreda, traduïts per Virgil Ani, dins una antologia romanesa de prosa universal contemporània.

De la dècada dels noranta ençà

De la dècada dels noranta ençà, l'increment exponencial de les traduccions del català al romanès és absolut. L'any 1995, l'editorial Univers, publica la traducció de *Piața Diamantului* per Jana Balacciu Matei, en col·laboració amb Xavier Montoliu. L'any 1997, Jana Balacciu Matei engega el projecte de la «Biblioteca de Cultura Catalana» a l'Editorial Meronia de Bucarest. La nòmina d'autors traduïts és espectacular; certament es tracta d'un programa de traducció pensat i estudiat amb cura: Montserrat Abelló, Maria Barbal, Blai Bonet, Jaume Cabré, Pere Calders, Carles Duarte, Miquel Llor, Joan Maragall, Maria-Mercè Marçal, Miquel Martí i Pol, Joan Francesc Mira, Quim Monzó, Manuel de Pedrolo, Joan Peruga, Arnau Puig, Miquel Rayó Ferrer, Mercè Rodoreda, Carme Riera, Bartomeu Rosselló-Pòrcel o Ramon Solsona, i darrerament dues obres de Ramon Llull: el *Gentil* (2010) i el *Blaquerna* (2011). Entorn Meronia s'hi apleguen, entre altres, els traductors: Lavinia Coman, Nicolae Coman, Maria Sabina Draga Alexandru o Diana Moțoc. Posteriorment, hi ha hagut altres iniciatives editorials: Libertas, Ars Longa, RAO o Humanitas publiquen també traduccions del català d'autors com ara: Maria Antònia Oliver, Baltasar Porcel, Emili Rosales, Llorenç Villalonga, i dues obres de Josep Pla: *Noapte de primăvară* (*Nocturn de primavera*) i *Strada îngustă* (*El carrer estret*). Destaquem, com a traductors: Oana-Dana Balaș, traductora de Màrius Serra, Maria Àngels Anglada o Lluís-Anton Baulenas i Pius Alibek, i el 2013 d'Emili Teixidor, *Pâine neagră* (*Pa negra*), o Christian Tămaș, que ha traduït tres poemaris i una entrevista a Carles Miralles.

El camí invers: traduccions del romanès al català

L'any 1996, Artur Quintana publica els poemes romanesos de Paul Celan a *L'aiguadolç*. La revista *Reduccions* publica, el 2004, traduccions d'Ana Blandiana, a càrrec d'Aina Torrent i Alina Mondorf, i el 2009 de Virgil Mazilescu, Ioan Es. Pop i Ileana Mălăncioiu, a càrrec de Xavier Montoliu, la darrera de les quals, juntament amb Svetlana Cârștean, participen l'any 2012 en el Festival de Poesia de Barcelona. Cal remarcar dues iniciatives d'intercanvi institucional, literari i de traducció, organitzats per la Institució de les Lletres Catalanes (amb publicació bilingüe inclosa): el 2004, les poetes Denisa Comănescu i Ioana Ieronim participen en el seminari de traducció poètica de Farrera, i el 2011, Miquel Desclot, Christelle Enguix, Maria Antònia Massanet i Marc Romera juntament amb Ion Cristofor, Letiția Ilea, Oana Cătălina Ninu i Aurel Pantea, en el programa *Veus paral·leles*, amb la col·laboració de l'Institut Ramon Llull i l'Institut Cultural Romanès. També l'any 2011 apareix la traducció de *Maitreyi* de Mircea Eliade, a càrrec de Joan Fontana, a Viena Editors. I l'any 2013, es publica el llibre *Per entre els dies. Antologia poètica*, de Marin Sorescu; tria i traducció de Corina Oproae i Xavier Montoliu, amb pròleg de Francesc Parcerisas, a Lleonard Muntaner Editor.

Conclusió

Al llarg de la història, i causa de les seves adversitats, la cultura romanesa i la catalana han estat poc en contacte. Si durant l'època d'entreguerres aquest fet s'explica perquè les dues literatures van ancorar en els ports de les grans literatures, en època més recent, la causa ha estat l'aïllament provocat per les dues dictadures. L'obertura política posterior, i altres circumstàncies, han fet possible una nova mirada sobre la cultura de l'altre. En el cas romanès, i a contracorrent de les tendències globals, «la perifèria» s'erigeix en centre neuràlgic de difusió del cànon català; en canvi, pel que fa al cas català, una incipient tendència pretén trencar el desequilibri entre les traduccions catalanes al romanès i les traduccions romaneses al català, i deixar de negligir la traducció del

cànon romanès. Certament, reprendre l'accés a la universalitat des de la traducció d'aquests cànons locals està essent una iniciativa presa, fonamentalment, pels traductors: □persones amb una passió pel coneixement de «l'altre», per la cultura de l'altre i amb el desig de compartir-ho amb la seva comunitat. □Aquestes iniciatives, més enllà de qualsevol circumstància política, social o fins i tot lingüística, ens mostren per què tenim una «història recent» de traduccions entre el català i el romanès. És a dir, el perquè tenim (o en quina mesura tenim) una literatura traduïda de cadascuna d'aquestes llengües en l'altra; quins han estat els recorreguts que han seguit aquestes obres; i com el text traduït és el medi —el catalitzador— on té lloc l'encontre cultural. □Per últim, l'elecció dels autors, tant si ha estat feta pels traductors com per entitats, es deu al valor de les seves obres, evident en el cas dels clàssics però també dels autors contemporanis, o bé a l'èxit, les conjuntures o les tendències del moment, donant raó al mateix temps i a diferents nivells, d'una subjectivitat intrínseca.